

تأثیر بازارچه‌های مرزی بر پدیده قاچاق
کالا و کیفیت زندگی روستاییان مرزنشین
(مطالعه موردی: مرز باشماق مریوان)

سید علی بدری^۱، علیرضا دربان آستانه^۲، سیما سعدی^۳

۱. دانشیار دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران sabadir@ut.ac.ir

۲. دانشیار دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران astaneali@ut.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران Sima.saadi@ut.ac.ir

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی تأثیر بازارچه‌های مرزی بر پدیده قاجاق کالا و کیفیت زندگی روستاییان مرزنشین در ۳ دهستان خاو و میرآباد، زیروار و سرکل در شهرستان مریوان می‌باشد. پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از حیث روش گردآوری اطلاعات توصیفی-تحلیلی می‌باشد. جهت گردآوری اطلاعات از روش اسنادی و در بخش میدانی از روش پیمایش مبتنی بر تکمیل پرسشنامه و مصاحبه بهره گرفته شده است. که از میان آنان ۳۶۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده اند. اعتبار پرسشنامه نیز از طریق آزمون آلفای کرونباخ، ۰,۷۴ درصد به دست آمد، همچنین با ۳۰ نفر از افراد نمونه برای تکمیل یافته‌ها، مصاحبه فردی عمیق صورت گرفت. روستاهای مورد بررسی در سه دسته بر اساس فاصله از مرز (فاصله دور، متوسط و نزدیک) طبقه بندی شده و ۱۸ روستا (در هر فاصله ۶ روستا) به عنوان نمونه انتخاب شدند. به منظور تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از آزمون t تک نمونه ای، آزمون کای اسکوئر و آزمون تحلیل واریانس یا ANOVA در نرم افزار SPSS استفاده شد، همچنین برای تجزیه و تحلیل فضایی و تولید نقشه‌های مبتنی بر داده‌های آماری، از روش‌های خوشه بندی کم/زیاد، خود همبستگی فضایی، تحلیل لکه‌های داغ و روش (Inverse Distance Weighted) IDW در نرم افزار GIS استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهند که تأسیس بازارچه‌های موقت مرزی در کم رنگ شدن پدیده قاجاق کالا مؤثر بوده و همچنین سطح کیفیت زندگی روستاییان مورد مطالعه نسبت به زمانی که قاجاق کالا رواج داشته است، کمتر شده است. با توجه به تحلیل فضایی در زمینه تأثیر بازارچه‌های مرزی بر قاجاق، در روستای باشماق بیشترین تأثیر و در روستاهای بالک، درزیان و نژمار کمترین تأثیر را داشته است. همچنین با توجه به تحلیل فضایی در زمینه تأثیر بازارچه‌های مرزی بر بهبود سطح کیفیت زندگی، در روستایی کانی سانان بیشترین تأثیر و در روستاهای مرگ و شارانی نیز کمترین تأثیر را داشته است.

واژگان کلیدی: بازارچه‌های مرزی، قاجاق کالا، کیفیت زندگی، مناطق روستایی،

مقدمه

برای قرن‌ها فیلسوفان، متخصصان و متفکران سیاسی تعریف خود را از کیفیت زندگی با توجه به هنجارهای متفاوت، پیش فرض‌های مذهبی یا ایدئولوژیک ارائه نمودند. با این حال تنها در شروع دهه ۱۹۰۰ میلادی است که این نکته تبدیل به موضوع پژوهش‌های تجربی سیستماتیک شده است (Patrik Vesan, 2011:1). کیفیت زندگی نماد پاسخ به نیاز پست مدرنیسم است و در پی هنجار مشترکی برای مقابله با نابرابری‌ها می‌باشد. در طول دهه ۱۹۷۰ میلادی مطالعات و مشاهدات متعددی در زمینه کیفیت زندگی انجام شد. در این زمان دو گرایش عمده بین پژوهشگران وجود داشت؛ عده ای با تکیه بر علوم اجتماعی و شاخص‌های جمعی، موضوع کیفیت زندگی را پیگیری می‌کردند و عده ای با تکیه بر شاخص‌های فردی سعی در تکمیل مطالعات خود داشتند (Mayers, 1987:45). بنا به تعریف سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی، درک افراد از موقعیت خود در زندگی از نظر فرهنگ، سیستم ارزشی که در آن زندگی می‌کنند، اهداف، انتظارات، استانداردها و اولویت‌هایشان است (Bonomi, 2000:10). با نگاهی گذرا به نواحی روستایی مرزی می‌توان دید که این مناطق همزمان از بار فشار دوگانه توسعه نیافتگی و حاشیه ای بودن در رنج اند (افراخته، ۱۳۹۱: ۵۸). به گونه ای که مسئله اصلی در برخی از این مناطق تلاش برای بقا است. یکی از راه حل‌های مرزنشینان برای رفع این معضلات و تحقق کیفیت مطلوب زندگی روی آوردن به قاچاق کالا است. قاچاق کالا به عنوان فعالیتی در روستاهای مرزی از زمان‌های دور وجود داشته و تا به امروز ادامه دارد و به عنوان فعالیتی سودآور تأثیرات فراوانی بر کیفیت زندگی روستاییان با تقویت بنیه اقتصادی آنها داشته است (کهنه پوشی، ۱۳۹۱). برخی قاچاق را ورود مخفی کالاها در نظر می‌گیرند، و عده ای نیز قاچاق را فرار از پرداخت مالیات، به وسیله فریب کنترل‌های مرزی تعریف کرده اند (Deflem and Henry, 2001, Merriman, 2003). پدیده قاچاق به مثابه یکی از مجموعه فعالیت‌هایی است که در ذیل اقتصاد پنهان تعریف می‌شود و در محاسبات

ملی وارد نشده، از حیطة نظارت دولت می‌گریزد و از مؤلفه‌های فساد اقتصادی است. کاهش درآمدهای دولتی، رکود و ورشکستگی صنایع داخلی، تداوم پولشویی، اختلال در سیاستگذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و تأثیرات فرساینده بر توان اجرایی دولت، از جمله پیامدهای اساسی پدیده قاچاق است (حسینی، ۱۳۸۹: ۱). دغدغه‌های موجود در مناطق مرزی باعث شده است که در تحقیقات توسعه ای اعم از اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک مورد توجه قرار گیرند زیرا که این استنباط و تصور ایجاد شده است که این مناطق جغرافیایی ویژه موجب سازگاری، همسانی اقتصادی، تثبیت امنیت و پایداری جمعیت می‌گردند (Niebuhr, 2002: VI). چنانچه این اصل رعایت نگردد و شاهد برنامه ریزی ذهنی نگرانه باشیم حذف و کاهش قاچاق بدون اعمال راهکارهای مطلوب جایگزین با توجه به اهمیت اقتصاد در روستاها و شکننده بودن محیط‌های روستایی مرزی می‌تواند تأثیرات نامطلوبی بر کیفیت زندگی روستاییان داشته باشد. به همین ترتیب در این پژوهش به بررسی تأثیر بازارچه‌های مرزی بر پدیده قاچاق کالا و کیفیت زندگی روستاییان مرز نشین پرداخته ایم و به دنبال پاسخ به این سوال هستیم که بازارچه‌های مرزی چه تأثیری بر قاچاق کالا و کیفیت زندگی روستاییان مرز نشین داشته است؟

چارچوب نظری

تبادل و داد و ستد کالا در بین ممالک مختلف از گذشته‌های دور وجود داشته است. با پیشرفت زمان و ایجاد تنوع در تولیدات و تحکیم مرزهای بین کشورها، مساله مالیات بر کالاهای ورودی مطرح گشت. معضل قاچاق کالا نه فقط سیستم اقتصادی یک کشور را متاثر می‌سازد و گاه ضربات سنگینی به آن وارد می‌آورد، بلکه تأثیرات فراوانی بر پیکره فرهنگی-اجتماعی یک جامعه دارد. افزایش بیکاری و مشکلات ناشی از آن، تغییرات الگوی مصرف و حتی در برخی موارد سیستم ارزشی اجتماع از مواردی است که می‌توان به وضوح تاثیر این پدیده را بر آنها دید. کلمه قاچاق

(smuggling) از کلمه ترکی " قاچماق " مشتق شده و به معنای " ربوده " یا " برده " است (لغتنامه دهخدا، ج ۲۸: ۱۸). در لغتنامه دهخدا این کلمه " آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع است " معنا شده است. برخی دیگر از نویسندگان آن را به معنای " خرید و فروش اجناس به طور غیرقانونی که پنهانی انجام شود " (معین، ۱۳۸۱: ۲۶۰۷) دانسته اند. در دسته بندی کلی عوامل به وجود آورنده ی قاچاق، سه دسته عوامل اقتصادی، سیاسی و فرهنگی - اجتماعی قابل ذکر است. شواهد تجربی، حکایت از آن دارد که هر چه درجه ی توسعه یافتگی کشوری بیشتر باشد، اندازه ی نسبی اقتصاد سیاه آن کشور، کاهش می یابد (Schneider, 2005: 637). قاچاق کالا پدیده ای است که با توجه به شرایط خاص یک کشور با عوامل متعددی ارتباط دارد که این عوامل به سه دسته کلی قابل تقسیم است:

عوامل ساختاری موثر بر قاچاق کالا: این عوامل عبارتند از کلیه عوامل غیرانسانی مانند قوانین و مقررات سیستم‌ها و روش‌های انجام امر، تکنولوژی، سیاست‌ها و استراتژی‌ها و نظایر آن‌ها که نامناسب بودن این عوامل به امر قاچاق منجر می شود، از مصادیق این عوامل می توان به نبود هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی سیاست‌های اقتصادی، تجاری و ارزی، تعرفه گمرکی و سود بازرگانی بالا برای کالاهای وارداتی، نامناسب بودن حقوق و مزایای کارکنان، نبود امنیت شغلی و سیستم نامناسب ارتقای کارکنان، وجود یارانه‌های دولتی برای کالاهای مصرفی و قیمت گذاری دولتی اشاره نمود.

عوامل رفتاری موثر بر قاچاق کالا: این عوامل مربوط است به نیروی انسانی که مبادرت به قاچاق کالا می کنند و یا کسانی که با این امر درگیر هستند. بنابراین این عوامل خود به دو گروه تقسیم می شوند: گروه اول: قاچاقچیان دارای روحیه قانون شکنی و قانون گریزی، تمایل به کسب درآمد در زمان کمتر، رشد اجتماعی پایین، روحیه خطرپذیری بالا و تحصیلات پایین و عدم آگاهی از اثرات قاچاق در اقتصاد کشور را شامل می شود. گروه دوم: خصوصیات و عوامل

رفتاری مربوط به کارکنان سازمان‌های متولی و ذی ربط است که مواردی مانند نبود انگیزه کاری و احساس مسئولیت کارکنان، شایستگی نداشتن بعضی از سرپرستان و مدیران، عدم ارتقای شغلی بر اساس نظام شایسته سالاری و توانمندی کارمندان و نظایر آن‌ها را شامل می‌شود.

عوامل زمینه ای مؤثر بر قاچاق کالا: این عوامل عبارتند از کلیه عواملی که خارج از حیطه اختیارات هر یک از سازمان‌های ذیربط بوده و زمینه ساز بروز عوامل ساختاری و رفتاری هستند. از جمله نرخ بالای بیکاری و کمبود امکانات و زیرساخت‌های اساسی جهت تولید و افزایش اشتغال و نبود امنیت لازم برای سرمایه گذاری در استان‌های مرزی، درآمد پایین مردم و نابرابری اجتماعی و فقر عمومی در مناطق مرزی، گستردگی مرزهای آبی و خاکی و کنترل ناکافی مرزها، وجود تفاوت قیمت در دو سوی مرزها و فضای مناسب قاچاق در کشورهای همسایه، حاکمیت فرهنگ دلالی و واسطه گری، کیفیت نامطلوب کالاهای تولید داخلی در مقایسه با کالاهای قاچاق وارداتی و حاکمیت فرهنگ مصرفی. بدیهی است که اگر بستر و شرایط لازم جهت ایجاد یک پدیده (قاچاق) فراهم نشود، آن پدیده (قاچاق) قابل تحقق نخواهد بود و بر این اساس تا بستر مناسب برای تجارت سالم و قانونمند فراهم نشود، زمینه رشد قاچاق کماکان در کشور خصوصا در استان‌های مرزی فراهم خواهد بود (کهنه پوشی، ۱۳۹۱: ۹). عوامل دیگری که بر مؤثر بر قاچاق کالا مؤثرند عبارتند از: ۱. پایین بودن ریسک قاچاق کالا. ۲. گران و پیچیده بودن واردات رسمی. ۳. بالا بودن نرخ مالیات‌های گمرکی، سود بازارگانی، عوارض گمرکی و محدودیت‌های وارداتی ۴. وجود انحصار در زمینه واردات و صادرات برای برخی از کالاها. ۵. وجود بوروکراسی اداری (محمودی، ۱۳۸۳: ۴۳). قاچاق کالا نه فقط سیستم اقتصادی یک کشور را متاثر می‌سازد و گاه ضربات سنگینی به آن وارد می‌آورد، بلکه تاثیرات فراوانی بر پیکره فرهنگی - اجتماعی یک جامعه دارد. افزایش بیکاری و مشکلات ناشی از آن، تغییرات الگوی

مصرف وحتى در برخی موارد سیستم ارزشی اجتماع از مواردی است که میتوان به وضوح تاثیر این پدیده را بر آن‌ها مشاهده کرد (اسماعیل زاده، ۱۳۹۱: ۹). به طور کلی، راهکارهای مبارزه با قاچاق کالا عبارتند از: ۱. راهکارهای امنیتی - انتظامی (برخورد و مقابله با قاچاقچیان). ۲. راهکارهای فرهنگی (فرهنگ سازی برای مقابله با مصرف کالاهای قاچاق). ۳. تقویت زیرساخت‌های تجاری میان کشورهای همسایه (توسعه و تقویت زیرساخت‌های حمل و نقل، ترانزیت ...). ۴. راهکار توسعه تجارت مرزی از طریق ایجاد بازارچه‌های مرزی، ایجاد مناطق آزاد تجاری (نورمحمدی، ۱۳۷۱: ۴۷).

کیفیت زندگی

کیفیت زندگی به روش‌های گوناگونی تعریف شده است، بعضی آن را مترادف با خوشحالی و رضایت از زندگی و برخی نیز هم معنی با بهزیستی می‌دانند و در برخی مطالعات کیفیت زندگی را به توانایی سازگاری، شیوه زندگی و اعتماد به نفس نیز تعریف کرده‌اند. به طور کلی می‌توان گفت کیفیت زندگی دارای ابعاد مختلف فیزیکی، روانی و اجتماعی است که پهنه وسیعی از زندگی فرد را دربر می‌گیرد. طبق نظر فلانگان (۱۹۸۲) تاثیر این ابعاد بر روی کل کیفیت زندگی در افراد متفاوت گوناگون است (Bolander, 1994: 56). کیفیت زندگی یکی از شاخص‌های اصلی جامعه است که دربر گیرنده مهم‌ترین عواملی است که شرایط زندگی در جامعه و رفاه شخصی افراد را تعیین می‌کنند. کیفیت زندگی یکی از اساسی‌ترین مقوله‌های علوم اجتماعی است که در آن پارامترهای مادی توسعه اقتصادی و تولیدات داخلی در کنار پارامترهای غیرمادی چون کیفیت کار، سطح با سواد و فرهنگ، استاندارد پزشکی و بهداشت، کیفیت فراغت و تفریح، شرایط محیط زیست، جو سیاسی، احساس خوشبختی انفرادی و حتی آزادی و اتحاد ملی مورد بررسی قرار می‌گیرند. کیفیت زندگی به عنوان احساس فرد از بهزیستی تعریف شده است، احساسی که اساسش در رضایت فرد از جنبه‌هایی از زندگی است که برای وی اهمیت دارد (Cimet. & et

18:2003). کیفیت زندگی ویژگی‌ها و مشخصات قابل توجهی دارد، ویژگی‌هایی همچون: ۱. تنها به زندگی انسان مربوط می‌شود. ۲. به عنوان اصطلاحی تفکیک‌ناپذیر مطرح می‌شود (Dissart, 2000: 136). ۳. موقعیت‌های زندگی افراد و ادراکاتشان نسبت به کیفیت زندگی منعکس می‌کند. ۴. کیفیت زندگی چند بعدی است، عرصه‌های متعدد زندگی مانند شرایط مسکن، آموزش، اشتغال، تعادل کار و زندگی را پوشش می‌دهد (Keles, 2011: 24). محققان علوم انسانی از جنبه‌های مختلف به بررسی کیفیت زندگی پرداخته و نشان داده‌اند که عوامل مختلفی از جمله سلامت جسمانی، سلامت روانی، روابط اجتماعی، سلامت محیط، درآمد، اوقات فراغت، عقاید مذهبی و ... بر کیفیت زندگی تاثیرگذار هستند (Ferrans & et al, 1993: 293).

رویکردهای کیفیت زندگی

به طور کلی در مطالعاتی که در کشورهای مختلف انجام شده است، سه رویکرد مجزا به کیفیت زندگی بدست آمده است:

۱. رویکرد اسکاندیناوی کیفیت زندگی: این رویکرد، رویکردی است که در اکثر کشورهای اروپایی بویژه کشورهای اسکاندیناوی طرفدار دارد و جان درینوسکی^۱ و ریچارد تیتموس^۲ آنرا ابداع کردند. در این رویکرد بر شرایط عینی زندگی و معرف‌های مرتبط به آن تاکید شده است و کیفیت زندگی افراد در گرو نیازهای اولیه زندگی است.
۲. رویکرد آمریکایی: در بیشتر تحقیقاتی که در کشور آمریکا در خصوص کیفیت زندگی انجام شده است، محققان بیشتر به تجارب ذهنی افراد از زندگی توجه کرده و بر معرف‌های ذهنی تاکید دارند. از اثرگذاران بر این رویکرد می‌توان به روانشناس اجتماعی توماس^۳ اشاره کرد. در این رویکرد از رضایتمندی و خوشبختی به عنوان

1. Jan Drenowski
2. Richard Titmus
3. W.I. Thomas

معرف‌های اصلی سنجش یاد می‌شود (غیاثوند، ۱۳۸۸، ۲۵-۲۴).

۳. **رویکرد آلمانی:** امروزه اجماع کلی بر این قضیه است که میزان بهزیستی با هر دو شاخص عینی و ذهنی مرتبط است. در شرایط مشابه زندگی، افراد می‌توانند ارزیابی‌های متفاوتی از محل سکونت خود داشته باشند. به طوریکه ممکن است فردی در شرایط معمولی رفاه بیشتری از قشر ممتاز را تجربه کند. در رویکرد آلمانی بهزیستی فردی یا کیفیت زندگی اینگونه تعریف می‌شود: «دارا بودن توانان شرایط خوب زندگی از هر دو بعد عینی و ذهنی» (Zapf, 1984).

جدول ۱. مطالعات داخلی و خارجی انجام شده در حوزه تحقیق

نویسنده یا نویسندگان	عنوان (فعالیت علمی)	توضیحات (اثر علمی)
هادی کهنه پوشی و همکاران	بررسی تأثیرات اقتصادی قاچاق کالا بر شهرهای مرزی مطالعه موردی: شهر مریان (۱۳۹۱).	تأثیرات مثبت و زیاد قاچاق کالا بر میزان اشتغال و درآمد ساکنین شهر "مریان" و نیز تأثیر قاچاق کالا بر سایر بخشهای اقتصادی منطقه می‌باشد. همچنین با افزایش درآمد حاصل از قاچاق، درآمد حاصل از کشاورزی، کاهش می‌یابد و بالعکس.
عابد اصلانی اسلمرز	بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش مرزنشینان بانه ای به قاچاق کالا (زمینه‌ها و راهکارها) (۱۳۹۴).	بین فشار ساختاری با متغیر وابسته (گرایش و پذیرش قاچاق به عنوان یک شغل مشروع) ارتباط معنی داری به صورت مستقیم و مثبت وجود دارد. همبستگی بین تعهد اجتماعی و گرایش ارتباط معکوس و معنی داری وجود دارد؛ همچنین بین رده‌های سنی و سطوح تحصیلی مختلف در گرایش به قاچاق کالا تفاوت معنی داری وجود دارد.
علی محمودی	برآورد اثر مبادلات از طریق بازارچه‌های مرزی بر درآمدهای گمرکی دولت (۱۳۸۳).	اگر واردات کل کشور به میزان یک درصد افزایش یابد، این افزایش با توجه به اینکه از کانال‌های رسمی یا از طریق بازارچه‌های مرزی وارد کشور شود، می‌تواند اثرات متفاوتی را بر روی درآمدهای گمرکی دولت پدید آورد.
امید قادر زاده	مطالعه کیفی تأثیرات بازارچه مرزی بر تداوم پدیده قاچاق (۱۳۹۲).	این مقاله نشان می‌دهد که بازارچه‌های مرزی در مریان به لحاظ ارتقای معیشتی مردم منطقه بسیار مؤثر بوده، توریسم تجاری و مبادلات اجتماعی و فرهنگی زیادی را در منطقه

نویسنده یا نویسندگان	عنوان(فعالیت علمی)	توضیحات(اثر علمی)
		دامن زده اند. اما با وجود این، بازمهم پیامدهای فرهنگی و اجتماعی زیادی را نیز برای منطقه داشته اند و به لحاظ پدیده قاچاق نیز هنوز مسایل فراوانی را حل نشده باقی گذاشته اند.
حبیب اله فصیحی	آینده قاچاق کالا؛ هشدار بر انحطاط شهری بانه (۱۳۹۳).	بی تردید تجارت و انبار کالاها و قاچاق تداوم نخواهد داشت و فروپاشی آن پیش بینی می شود. مسئولیت ملی و اجتماعی پیشگیری از این پدیده ایجاب میکند که منابع درآمد و اشتغال پایدارو با اتکاء بر ظرفیتهای بومی و منطقه ای جایگزین گردند.
منصور زراءنژاد و همکاران	برآورد حجم قاچاق کالا در ایران به روش MIMIC (۱۳۹۲).	نرخ تورم، آموزش، شاخص باز بودن اقتصاد و اندازه دولت مهمترین عوامل موثر بر قاچاق کالا در ایران هستند. قاچاق کالا بر روی فرآورده های نفتی و تقاضا برای پول تأثیر گذاشته است، اما تأثیر آن بر فرآورده های نفتی در مجموع بیشتر از اثر آن بر روی تقاضای پول است.
Stephen S. Golub	سیاست های تجاری ملی و قاچاق در آفریقا: مورد گامبیا و سنگال (۲۰۰۹).	بسیاری از تجارت مربوط به قاچاق در آفریقا ثبت نشده است. در سنگال، آمار رسمی تجاری نشان می دهد تقریباً هیچ تجارتی به صورت قاچاق در مقیاس بزرگ بین دو کشور، رخ نداده است. مقدار حمایت تجاری در دو کشور (سنگال و گامبیا)، منجر به تفاوت قیمت، و تخمین زدن حجم قاچاق شده است.
Alison Brown	حقوق مالکیت و توانمندی حقوقی در اقتصاد غیر رسمی (قاچاق) شهری (۲۰۱۵).	مفهوم قانون و توسعه شهری با تمرکز بر حقوق مالکیت و زمین، کاوش در حقوق بالقوه جمعی در حوزه عمومی به زیر بنای یک رویکرد عادلانه تر به مدیریت فضای عمومی و چالش مقررات نامناسب که زندگی افراد فقیر متمرکز بر تجارت و اقتصاد غیر رسمی است.
Christine D. Czoli	درک جوانان از بسته بندی سیگار و قاچاق توتون و تنباکو (۲۰۱۳).	عواملی مانند کاهش قیمت، سهولت دسترسی، پرداخت نکردن مالیات و ... باعث گرایش جوانان به قاچاق سیگار، توتون و تنباکو شده است.
Christina Gasman	اثرات بازارچه های غیر قانونی در قاچاق امتداد	کنترل مرزی بر قاچاق بین مکزیک و ایالات متحده تأثیر گذاشته است. این قاچاق بیشتر در مورد قاچاق مهاجران

نویسنده یا نویسندگان	عنوان(فعالیت علمی)	توضیحات(اثر علمی)
	مرز جنوب غربی ایالات متحده (۲۰۰۸).	می‌باشد. با عبور از مرز امکان مرگ آنان نیز وجود دارد.
Monica Medel	شبکه‌های مواد مخدر مکزیک: مدل سازی مسیرهای قاچاق به سمت ایالات متحده (۲۰۱۵).	پیش بینی قاچاقیان زمینی برای حمل و نقل ماری جوانا و تریاک و مشتقات آن از مکزیک تا مرز ایالات متحده است. شبیه سازی مسیرهای قلمرو شناخته شده و مسیرهای قاچاق مواد مخدر در سازمان‌های مکزیک می‌باشد.
Kate Gillespie	قاچاق تقلبی: بازانديشی در الگوهای سرمایه گذاری و تسهیل تجارت خارج از کشور (۲۰۱۳).	پدیده قاچاق تقلبی چین به مکزیک، چهارمین بازار تقلبی جهان، به ویژه نقش برجسته جرایم فراملی چین در تولید و تامین مالی از این صادرات غیر قانونی و نقش مهاجر کره ای در توزیع داروهای تقلبی چینی در مکزیک است.
Julia P. Araujo	مالیات محدودیت اعتباری و اقتصاد غیررسمی (۲۰۱۶).	ایوانز و جووانوویچ مدل کارآفرینی به عنوان سمبل بخش غیر رسمی می‌شناسند. کارآفرینان در بخش غیر رسمی بهتر است که به کار در بخش رسمی بپردازند. که در آن دسترسی به بازارهای اعتباری محدود باشد و مالیات پرداخت کند.

مأخذ یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

همان طور که در شکل بالا مشاهده می‌کنید، حذف پدیده قاچاق کالا و تأسیس بازارچه‌های مرزی در پایین بودن سطح کیفیت زندگی مناطق روستایی مرزی تأثیر بسزایی داشته است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از حیث روش گردآوری اطلاعات توصیفی-تحلیلی می‌باشد. جهت گردآوری اطلاعات در بخش نظری از روش اسنادی و در بخش میدانی از روش پیمایش مبتنی بر مصاحبه و پرسشنامه بهره گرفته شده است. این تحقیق به دنبال تأثیر بازارچه‌های مرزی در ارتقاء شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی مرز نشین می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش، شامل روستاهای ۳ دهستان خاوومیرآباد، زریوار و سرکل می‌باشند که از کل ۹۳ روستای این دهستان‌ها، تعدادی از روستاها به عنوان نمونه انتخاب شدند. خانوارهای نمونه از بین این روستاها و بر اساس معیار فاصله از مرز به روش تصادفی طبقه بندی شده انتخاب شدند. بر این اساس روستاهای مورد مطالعه به سه دسته تقسیم شدند و از میان هر سه دسته، با توجه به امکانات تحقیق و محدودیت‌های موجود، و نیز بالا بودن درصد احتمال وجود قاچاق در روستاهای مورد مطالعه، ۱۸ روستا را شامل می‌شود. همان طور که در بالا ذکر شد روستاهای مورد مطالعه به ۳ دسته طبقه بندی شدند؛ دسته اول روستاهای نزدیک مرز بودند که در فاصله ۵-۰ کیلومتری مرز قرار داشتند (انتخاب ۶ روستا به صورت تصادفی)، دسته دوم روستاهای با فاصله متوسط از مرز بودند که در فاصله ۱۵-۵ کیلومتری مرز قرار داشتند (انتخاب ۶ روستا به صورت تصادفی) و در آخر روستاهای دور از مرز بودند که در فاصله ۲۵-۱۵ کیلومتری مرز قرار داشتند (انتخاب ۶ روستا به صورت تصادفی). در بررسی‌های میدانی، برای گردآوری داده‌های مورد نیاز، اقدام به تهیه و تکمیل پرسشنامه در بین روستاهای مورد نظر همراه با مصاحبه و مشاهده شد، که مهمترین بخش مطالعات میدانی است. برای

این منظور، یک نوع پرسشنامه طراحی شد که شامل پرسشنامه خانوار است. سؤالات این پرسشنامه شامل سؤالات بسته می‌باشد. در طراحی سؤالات، از طیف لیکرت استفاده شد. روایی محتوایی پرسشنامه را جمعی از اساتید دانشگاهی تایید کردند و اعتبار پرسشنامه‌ها نیز از طریق آزمون آلفای کرونباخ، ۰,۷۸ درصد به دست آمد. پرسشنامه‌های خانوار بر اساس تعداد جمعیت روستاهای انتخاب شده توزیع شد. حجم نمونه با استفاده از فاصله روستاها از مرز^۱ بدست آمد، به این صورت که روستاهای نزدیک مرز هر روستا ۳۰ پرسشنامه، روستاهای در فاصله متوسط مرز هر روستا ۲۰ پرسشنامه و در آخر روستاهای در فاصله دور از مرز در هر روستا ۱۰ پرسشنامه توزیع شده است. در مجموع ۳۶۰ نفر به عنوان نمونه به دست آمدند، و همچنین با ۳۰ نفر از افراد نمونه جهت تکمیل یافته‌ها، مصاحبه فردی عمیق صورت گرفت. به منظور تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از آزمون t تک نمونه ای، آزمون کای اسکوتر و آزمون تحلیل واریانس یا ANOVA در نرم افزار spss استفاده شد، همچنین برای تجزیه و تحلیل فضایی و تولید نقشه‌های مبتنی بر داده‌های آماری، از روش‌های خوشه بندی کم/زیاد، خود همبستگی فضایی، تحلیل لکه‌های داغ و روش IDW (Inverse Distance Weighted) در نرم‌افزار GIS استفاده شده است.

جدول ۲. روستاهای نمونه و توزیع کل پرسشنامه‌ها در بین آن‌ها

فاصله از مرز	نام روستا	تعداد خانوار	کل جمعیت	تعداد پرسشنامه
۵ کیلومتری از مرز	انجیران	۱۱۱	۴۵۵	۳۰
	باشماق	۴۵	۱۹۳	۳۰
	دره وه ران	۸۳	۳۳۴	۳۰
	ساوجی	۲۸۰	۱۱۵۲	۳۰

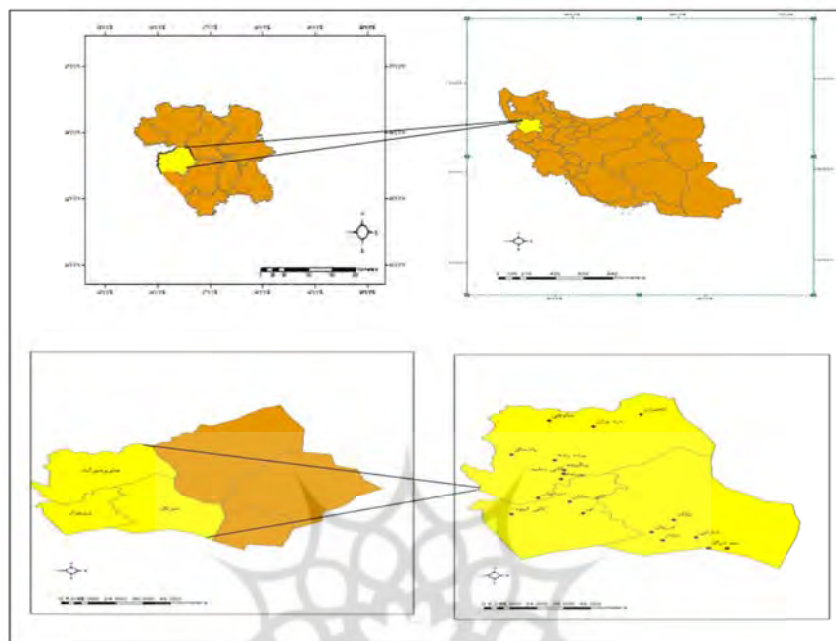
۱. دلیل انتخاب این روش این است که روستاهای نزدیک تر به مرز بیشتر از روستاهای دیگر با بازارچه‌های مرزی در ارتباطند و از آن تأثیر می‌پذیرند.

فاصله از مرز	نام روستا	تعداد خانوار	کل جمعیت	تعداد پرسننامه
	سردوش	۳۸۰	۱۵۰۲	۳۰
	کانی کبود	۴۱	۱۸۱	۳۰
۱۵ کیلومتری از مرز	برده رشه	۲۴۴	۱۰۹۴	۲۰
	پیر صفا	۷۴	۳۰۷	۲۰
	کانی سانان	۱۷۱	۶۶۰	۲۰
	کانی سفید	۶۰	۲۵۸	۲۰
	نی	۶۵۶	۲۵۶۰	۲۰
	ینگچه	۹۰	۳۶۲	۲۰
	بالک	۱۳۹	۵۲۹	۱۰
۲۵ کیلومتری از مرز	درزیان	۱۱۲	۴۵۱	۱۰
	شارانی	۱۱۳	۴۷۲	۱۰
	مرگ	۸۹	۳۶۵	۱۰
	نژمار	۲۸۰	۱۱۰۴	۱۰
	ننه	۱۲۶	۴۷۷	۱۰

قلمرو پژوهش

شهرستان مریوان در استان کردستان و در ۱۳۵ کیلو متری باختر سنندج قرار دارد. این شهرستان از شمال به سقز و عراق، از جنوب به پاوه، از شرق به سنندج و از مغرب به عراق منتهی شده است (نجفی، ۱۳۶۹: ۵۸۵). طبق آخرین تقسیمات کشوری شهرستان مریوان دارای ۳ بخش، ۳ شهر، ۶ دهستان و ۱۵۱ آبادی دارای سکنه است (سالنامه آماری استان کردستان). در آبان، ۲۳۳۱ جمعیت شهرستان ۲۶۷۶۶۱ نفر بوده است. از این تعداد ۲۱۱۶۳ نفر ساکن در نقاط شهری، ۱۷۰۰ نفر ساکن در نقاط روستایی بوده اند. از جمعیت ساکن در نقاط روستایی شهرستان، ۳۶۱۲ نفر را مردان و ۱۳۱۲۱ نفر را زنان تشکیل می دهند. (فرهنگ آبادی های استان کردستان).

شکل ۲. موقعیت منطقه مورد مطالعه
 مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵.

یافته‌های توصیفی

بررسی ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد که تمامی پاسخ‌دهندگان مرد بوده‌اند، از حیث سن ۹,۳ درصد پاسخگویان در سن ۱۵-۲۵ سال، ۲۳,۱ درصد پاسخگویان در سن ۲۵-۳۵ سال، ۳۶,۶ درصد پاسخگویان در سن ۳۵-۴۵ سال، ۲۵,۴ درصد پاسخگویان در سن ۴۵-۵۵ سال و ۵,۵ درصد در سنین بالای ۵۵ سال قرار داشته‌اند. از نظر تحصیلات ۴,۶ درصد افراد بی‌سواد، ۱۰,۵ درصد افراد در سطح ابتدایی، ۲۴,۸ درصد افراد در سطح راهنمایی، ۳۱,۱ درصد افراد در سطح دبیرستان و ۲۸,۹ درصد افراد در سطح دیپلم و بالاتر بوده‌اند. قریب به ۹۰ درصد افراد نیز محل سکونت‌شان در محل اقامت خود بوده‌اند.

جدول ۳. ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان در نواحی روستایی مناطق مرزی

انحراف معیار	میانگین	ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان			شاخص
		فراوانی	درصد	گروه‌بندی	
۴,۰۵۷	۷,۱۲	۴۵	۹,۳	۱۵-۲۵	سن
۴,۷۱۶	۶,۷۳	۷۵	۲۳,۱	۲۵-۳۵	
۴,۸۵۹	۷,۵۹	۱۲۰	۳۶,۶	۳۵-۴۵	
۴,۴۵۲	۷,۷۱	۸۹	۲۵,۴	۴۵-۵۵	
۴,۶۳۶	۶,۸۸	۳۱	۵,۵	۵۵ و بالاتر	
۴,۲۴۵	۵,۳۶	۲۹	۴,۶	بی سواد	سطح تحصیلات
۴,۳۸۸	۷,۴۸	۴۶	۱۰,۵	ابتدایی	
۴,۵۴۹	۷,۳۲	۸۰	۲۴,۸	راهنمایی	
۴,۶۲۱	۷,۳۸	۱۱۰	۳۱,۱	دبیرستان	
۴,۸۷۲	۷,۳۹	۹۵	۲۸,۹	دیپلمه و بالاتر	
۴,۶۳۲	۷,۹۸	۱۰۴	۳۳	کشاورز	شغل اصلی
۴,۴۴۷	۷,۱۴	۷۰	۲۱,۵	خدمات عمومی (مغازه، راننده و...)	
۴,۲۳۰	۶,۳۴	۳۵	۶,۲	کارمند دولت	
۴,۹۵۵	۶,۹۳	۸۲	۲۲,۲	کارگر	
۴,۴۸۵	۶,۳۳	۲۸	۴,۵	دهیار	
۴,۵۶۸	۶,۷۶	۴۱	۱۲,۶	سایر	
۴,۷۸۰	۷,۳۵	۱۳۰	۳۶,۲	کولبری	شغل دوم
۴,۲۳۲	۶,۳۸	۱۰۲	۲۹	کار در بازارچه	
۴,۷۵۵	۸,۰۵	۱۲۸	۳۴,۵	سایر	
۴,۶۹۳	۷,۵۴	۴۶	۹,۸	خیلی زیاد	رضایت شغلی
۴,۷۴۸	۷,۷۷	۶۰	۱۶,۴	زیاد	
۴,۸۲۶	۶,۹۷	۷۱	۲۲,۱	تا اندازه ای	
۴,۰۷۸	۷,۱۵	۱۰۱	۲۹,۷	کم	
۴,۶۵۲	۶,۳۶	۸۲	۲۲	خیلی کم	

وضعیت شغلی پاسخ‌دهندگان

وضعیت شغلی پاسخ‌دهندگان در ۲ رده کلی شغل اصلی و شغل فرعی یا مشاغل دیگر مورد ارزیابی قرار گرفته است. در رده‌بندی اشتغالات اصلی از کل حجم نمونه برحسب وضعیت شغلی در بین افراد پاسخگو، ۳۳ درصد دارای شغل کشاورزی، ۲۱٫۵ درصد دارای شغل خدمات عمومی (مغازه، راننده تاکسی بین روستا - شهری)، ۶٫۲ درصد افراد کارمند دولت، ۲۲٫۲ درصد افراد دارای شغل کارگر، ۴٫۵ درصد افراد دهیار و ۱۲٫۶ درصد افراد به سایر اشتغالات می‌پردازند. در اشتغالات فرعی یا جانبی ۳۶٫۲ درصد افراد به کول‌بری، ۲۹ درصد به کار در بازارچه و ۳۴٫۵ درصد به سایر اشتغال (کشاورزی، کارگری و خدمات) می‌پردازند. در زمینه رضایت شغلی، ۹٫۸ درصد افراد پاسخگو خیلی زیاد، ۱۶٫۴ درصد افراد پاسخگو زیاد، ۲۲٫۱ درصد افراد پاسخگو تا اندازه‌ای، ۷۲٫۹ درصد افراد پاسخگو کم و ۲۲ درصد افراد نیز خیلی کم از شغلی که به آن می‌پردازند احساس رضایت می‌کنند.

تحلیل تأثیر بازارچه‌های موقت مرزی در پدیده قاچاق کالا در منطقه مورد مطالعه از نظر پاسخ‌دهندگان

در زمینه تأثیر بازارچه‌ها در قاچاق کالا افراد پاسخگو معتقد بودند که بازارچه‌های مرزی در کاهش قاچاق مؤثر بوده‌اند. همچنین نظر به اینکه میانگین ۳٫۳۳ درصد و بیشتر از میانگین (۳) می‌باشد بنابراین افراد پاسخگو در این مورد موافق‌اند. به عبارتی معتقدند تأسیس بازارچه‌های موقت مرزی در کم شدن قاچاق کالا مؤثرند.

در این زمینه کارت مرزی مردم معتقدند که، کارت مرزی نسبت به قاچاق کالا تأثیر مثبتی نداشته است و از قاچاق کالا بیشتر احساس رضایت می‌کردند. زیرا درآمد حاصل از کارت مرزی در بازارچه‌های موقت خیلی کمتر از درآمدی است که از طریق قاچاق انجام می‌دادند، و نظر به اینکه میانگین ۱۳٫۲ درصد و بیشتر از میانگین (۳) می‌باشد بنابراین مردم از تأثیر مثبت کارت مرزی نسبت به قاچاق کالا رضایت کمتری داشتند و معتقدند قاچاق کالا تأثیر بیشتری در بهبود زندگی آنان داشته است. افراد پاسخگو معتقدند بودند،

قوانین و مقررات مرزی و کنترل شدید دولت بر مرزها در کاهش پدیده قاچاق کالا نقش داشته است. برخی از پاسخ دهندگان معتقد بودند که افراد زیادی در این زمینه جان و مال خود را از دست دادند. به همین خاطر کمتر کسی به قاچاق کالا روی می آورد مگر اینکه خود مسئولین قصد واردات و صادرات غیرقانونی داشته باشند.

تحلیل تأثیر بازارچه‌های مرزی در کیفیت زندگی منطقه مورد مطالعه از نظر پاسخ‌دهندگان

وضعیت کیفیت زندگی در منطقه با استفاده از ۴ شاخص بهبود زندگی مردم محلی، رشد و ارتقای زندگی مردم، میزان رضایت از امکانات روستایی و تأثیر بازارچه‌ها در کیفیت زندگی مناطق مرزی تعریف شده و هر یک از این شاخص‌ها در نرم افزار SPSS، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته اند. نتایج پرسشنامه در جدول (۱) نشان داده شده است. در این جدول میزان رضایت پاسخ دهندگان نسبت به هر شاخص، میانگین و کای اسکوئر هر شاخص نشان داده شده است.

تأثیر بازارچه‌ها در کیفیت زندگی مناطق مرزی

با توجه به پرسش‌ها و گویه‌های مربوط به کیفیت زندگی، بیشتر افراد پاسخگو معتقد بودند که بازارچه‌های مرزی تأثیر زیادی در بهبود کیفیت زندگی آنان نداشته است. هر چند تأثیرات آن در دوره‌های زمانی مختلف، متفاوت بوده است. همچنین رسمی و غیر رسمی بودن بازارچه‌ها نیز تأثیرات متفاوتی بر زندگی مردم شهر و روستا داشته است. مصاحبه‌ها در منطقه مورد بررسی حاکی از آن است که، مرز رسمی باشماق از ابتدای شروع به کار تا کنون بیشترین منفعتش نصیب تاجران، شهرنشینان و افراد ساکن در استان‌های هم جوار شده است و افراد ساکن در روستاهای اطراف بازارچه‌ها غیر از کارگری، کولبری یا تخلیه و بارگیری کالاها بهره‌ای از آن نبرده اند. به همین خاطر مردم روستایی مرزنشین سودی از این بازارچه‌های مرزی نبرده اند و تأثیری در کیفیت زندگی آنان نداشته است.

جدول ۴. تأثیر بازارچه‌های مرزی در حذف پدیده قاچاق کالای منطقه

مورد مطالعه از نظر پاسخ‌دهندگان

شاخص	فراوانی	ک. مخالفم	مخالف	بینابین	موافق	ک. موافقم	میانگین	کای اسکوئر	سطح معنی‌داری
تأثیر بازارچه‌ها در قاچاق کالا	فراوانی	35	58	91	105	71	3.33	41.889	000
	درصد	9.7	16.1	25.3	29.2	19.7			
تأثیر مثبت کارت مرزی نسبت به قاچاق	فراوانی	116	132	67	39	6	2.13	152.861	.000
	درصد	32.2	36.7	18.6	10.8	1.7			
پرداختن به قاچاق از روی بیکاری و اجبار	فراوانی	31	63	59	109	98	3.28	55.222	.000
	درصد	8.6	17.5	16.4	30.3	27.2			
شاخص	فراوانی / درصد	خیلی کم	کم	تا اندازه‌ای	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	کای اسکوئر	سطح معنی‌داری
تأثیر صدور کارت مرزی در کمتر شدن پدیده قاچاق	فراوانی	10	29	80	134	107	3.83	150.361	.000
	درصد	2.8	8.1	22.2	37.2	29.7			
نقش قوانین و مقررات در کاهش قاچاق کالا	فراوانی	39	85	52	85	99	3.07	35.500	.000
	درصد	10.8	23.6	14.4	23.6	27.5			

جدول ۵. تأثیر بازارچه‌های مرزی در کیفیت زندگی منطقه مورد مطالعه از نظر پاسخ‌دهندگان

شاخص	فراوانی	ک. مخالف	مخالف	بینابین	موافق	ک. موافقم	میانگین	کای اسکوئر	سطح معنی داری
تأثیری در بهبود زندگی مردم محلی نداشتند	فراوانی	38	68	65	107	82	2.26	35.361	.000
	درصد	10.6	18.9	18.1	29.7	22.8			
شاخص	فراوانی / درصد	خیلی کم	کم	تا اندازه‌ای	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	کای اسکوئر	سطح معنی داری
رشد و ارتقای زندگی مردم	فراوانی	106	88	63	24	79	2.43	69.833	.000
	درصد	29.4	24.4	17.5	6.7	21.9			
میزان رضایت از امکانات روستایی	فراوانی	92	116	44	95	13	2.64	99.028	.000
	درصد	25.6	32.2	12.2	26.4	3.6			
تأثیر بازارچه‌ها در کیفیت زندگی مناطق مرزی	فراوانی	105	122	74	44	15	2.72	129.618	.000
	درصد	29.2	33.9	20.6	12.2	4.2			

جدول ۶. نتایج آزمون t تأثیر بازارچه‌های مرزی بر حذف پدیده قاچاق و کیفیت زندگی روستایان مرزنشین

متغیر	میانگین	انحراف معیار	شاخص t	سطح معناداری	سطح اطمینان ۹۵	
					تأیید یا عدم تأیید	حد پایین / حد بالا
کیفیت زندگی	2.6828	.48642	-23.852	.000	تأیید	حد پایین: -.3433 / حد بالا: -.2911
پدیده قاچاق کالا	3.8720	.40136	-11.661	.000	تأیید	حد پایین: -.1495 / حد بالا: -.1064

- تأسیس بازارچه‌های مرزی نتوانسته عملکرد مطلوبی در بهبود کیفیت زندگی روستاییان مرز نشین داشته باشند. همانطور که یکی از ساکنین روستای کانی کبود می‌گوید: «نزدیک به ۵ سال است کار در مرز کم شده یا بهتر بگوئیم تعطیل شده. مناطق مرزی رو بستند و بازارچه‌های موقتی را تأسیس کردند. اینم از کار کردن در آن، ماهی یک یا دوبار اگر بتوانیم از طریق آن به وارد کردن کالا بپردازیم. اگر از همان اول نبود، خیلی بهتر بود چون حداقل ما دنبال کاری بهتر از این میرفتیم. این عوامل باعث شده تا ما انگیزهای چندان به ماندن در روستاهای مرزی نداشته باشیم» (علی، ۳۸ ساله). همچنین یکی از ساکنان روستای نی در این باره می‌گوید: مرز رسمی باشماق تأثیر آنچنانی در بهبود زندگی ما و ایجاد اشتغال برای روستائیان نداشته است. بعضی از افراد روستا روزانه جهت کارگری تخلیه و بار گیر کالاها به صورت روزمزد در آن مشغول به کار هستند پس در کل نمی‌شود روی آن زیاد حساب کرد و باید گفت که سود اصلی آن به تاجران و صاحب بارهای شهری می‌رسد چون ما سرمایه ای نداریم پس جایگاهی از این بالاتر هم نمی‌توانیم در آن داشته باشیم. بر روی بازارچه‌های موقت نیز که اصلاً نمی‌شود حساب باز کرد، چون سود حاصل از آن بسیار کم است (مرد، ۴۸ ساله).

- با توجه به آزمون t در زمینه پدیده قاچاق، بازارچه‌های مرزی تأثیر مثبتی در کاهش پدیده قاچاق کالا در مناطق روستایی مرز نشین داشته اند. همانطور که یکی از ساکنان روستای انجیران می‌گوید: از زمانی که بازارچه‌های موقت مرزی را تأسیس کرده اند و قوانین شدید مرزی بر مرزها حاکم شد، قاچاق کالا به شدت کاهش و یا می‌توان گفت که به پایان رسیده است. دیگر مثل سابق نمی‌توان از مرز کالا وارد کنیم، مگر اینکه کسی از جان خود سیر شده باشد (مرد ۳۷ ساله). همچنین یکی از ساکنان روستای سردوش می‌گوید: در چند سال گذشته شغلی در این منطقه نبود که ما را از قاچاق روی گردان کند، کشاورزی خوبی هم نداشتیم، الان هم نداریم. درآمد این کار (قاچاق) از شغل کارگری به صرفه تر بود اما هر چند زیاد تمایل به انجام آن

نداشتیم ولی از سر ناچاری بود چون شغل دیگری نداشتیم. اما باید بگم وقتی که فعالیت‌های بازارچه‌ها تحت کنترل شدید دولت قرار گرفته و کار مرز با دادن دفترچه‌های پيله وری (کارت مرز) تا حدودی سرو سامان گرفته پدیده قاچاق کالا به حد صفر رسیده است و هیچ کس جرأت ندارد یک کیلو کالا به صورت قاچاق از مرز وارد کشور کند (علی، ۳۱ ساله). همچنین یکی از ساکنین روستای برده رشه در این زمینه می‌گوید: الان دولت همه ی راه‌های قاچاق قدیمی را که اکثر شب‌ها و در جوار پاسگاه و با کمک باج و یا به شیوه قاچاق و دزدکی صورت می‌گرفت را جمع کرده اند و در روستاهای مرزی بازارچه موقت هر کالایی را که خودشان مایل باشند و دستور بدهند، اجازه ورود و خروج می‌دهند. اکنون اگر از بازارچه‌های اسکول/پیران و "ده ره وه ران" نباشد، هیچ کالایی نمی‌تواند وارد شود. مرزهای موقت "نه سکول" و "ده ره وه ران" هم به میل خودشان به چیزهایی غیر برقی اجازه ورود می‌دهند و وسایل غیر برقی البته نه همه مثلاً پارچه را اجازه نمی‌دهند (مرد، ۲۸).

جدول ۷. تحلیل واریانس تأثیر بازارچه‌های مرزی

در شاخص‌های اقتصادی در آزمون ANOVA

سطح معناداری	F	مجموع میانگین	درجه آزادی	مجموع مربعات	شاخص	
.000	3.791	3.791	2	7.582	بین گروه‌ها	کیفیت زندگی
		.250	1065	265.770	در داخل گروه‌ها	
			1067	273.352	جمع	
.000	2.294	2.294	2	4.588	بین گروه‌ها	قاچاق کالا
		.153	1065	162.839	در داخل گروه‌ها	
			1067	167.427	جمع	

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه در تأثیر بازارچه‌های مرزی در روستاهای مرزنشین بر اساس فاصله از مرز، به این صورت است که با توجه به مقدار sig در متغیرهای قاچاق کالا و کیفیت زندگی فرضیه صفر رد می‌شود. یعنی میانگین این شاخص‌ها در روستاهای با فاصله‌های مختلف تفاوت معنی دار وجود دارد. برای اینکه ببینیم این اختلاف بین کدام دو گروه وجود دارد، در جدول مقایسه‌های چندگانه آزمون توکی برای هر سه ترکیب متفاوت از گروه‌ها در زیر آمده است:

جدول ۸. مقایسه‌های چندگانه در آزمون ANOVA

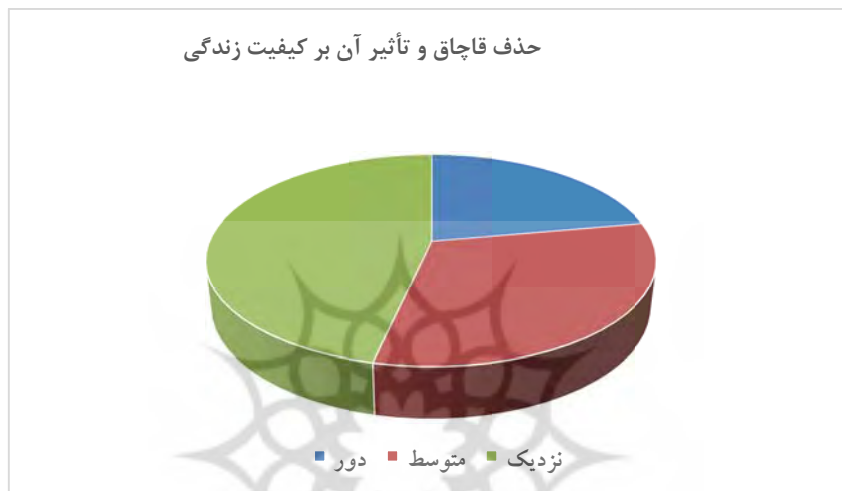
شاخص	روستا		اختلاف میانگین	خطای استاندارد	سطح معنی داری	فاصله اطمینان ۹۵٪ برای میانگین	
	نزدیک	متوسط				حد بالا	حد پایین
کیفیت زندگی Tukey	نزدیک	متوسط	-.04282	.03423	.423	-.1232	.0375
		دور	.19995*	.04279	.000	.0995	.3004
	متوسط	نزدیک	.04282	.03423	.423	-.0375	.1232
		دور	.24277*	.04531	.000	.1364	.3491
	دور	نزدیک	-.19995*	.04279	.000	-.3004	-.0995
		متوسط	-.24277*	.04531	.000	-.3491	-.1364
Scheffe	نزدیک	متوسط	-.04282	.03423	.457	-.1267	.0411
		دور	.19995*	.04279	.000	.0951	.3048
	متوسط	نزدیک	.04282	.03423	.457	-.0411	.1267
		دور	.24277*	.04531	.000	.1317	.3538
	دور	نزدیک	-.19995*	.04279	.000	-.3048	-.0951
		متوسط	-.24277*	.04531	.000	-.3538	-.1317
قاچاق کالا Tukey	نزدیک	متوسط	-.08703*	.02679	.003	-.1499	-.0241
		دور	-.17501*	.03349	.000	-.2536	-.0964
	متوسط	نزدیک	.08703*	.02679	.003	.0241	.1499
		دور	-.07700*	.03547	.035	-.1712	-.0047
	دور	نزدیک	.17501*	.03349	.000	.0964	.2536
		متوسط					

فاصله اطمینان ۹۵٪ برای میانگین	سطح معنی داری		خطای استاندارد	اختلاف میانگین	روستا		شاخص
	حد بالا	حد پایین					
.1712	.0047	.035	.03547	.08798 [*]	متوسط		
-.0214	-.1527	.005	.02679	-.08703 [*]	متوسط	نزدیک	Scheffe
-.0929	-.2571	.000	.03349	-.17501 [*]	دور		
.1527	.0214	.005	.02679	.08703 [*]	نزدیک	متوسط	
-.0010	-.1749	.047	.03547	-.08798 [*]	دور		
.2571	.0929	.000	.03349	.17501 [*]	نزدیک	دور	
.1749	.0010	.047	.03547	.08798 [*]	متوسط		

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵.

تأثیر بازارچه‌های مرزی در هر یک از گروه‌های روستایی به تفکیک شاخص‌های قاچاق کالا و کیفیت زندگی در فاصله‌های مختلف، محاسبه شده است. با توجه به میانگین در بین سه گروه روستایی در فاصله‌های مختلف، مشاهده می‌کنیم که در شاخص کیفیت زندگی، روستاهای متوسط مرزی بیشترین اختلاف را با گروه‌های دیگر دارند، که دلیل این امر با توجه به مشاهدات میدانی این است که روستاهای با فاصله متوسط از مرز، از بازارچه‌های مرزی به عنوان شغل دوم استفاده می‌کنند به همین دلیل احساس رضایت بیشتری نسبت به روستاهای نزدیک مرزی که زمین کشاورزی مناسب و زمینه برای شغل دیگری ندارند، دارند. به همین خاطر نسبت به روستاهای دیگر معتقدند بازارچه‌های مرزی در کیفیت زندگی آنان تأثیر بیشتری داشته است. به عبارتی روستاهای نزدیک مرزی به دلیل اینکه تنها شغل آنان کول بری و استفاده از کارت مرزی در بازارچه‌های مرزی می‌باشد، احساس رضایت کمتری دارند. در زمینه قاچاق کالا روستاهای نزدیک مرزی بیشترین اختلاف را با گروه‌های دیگر دارند، به عبارتی بیشترین تأثیر را از بازارچه‌های مرزی می‌پذیرند. با توجه به مشاهده میدانی و یافته‌های تحقیق، روستاهای در فاصله ۵ کیلومتری مرز از نظر شغلی وابستگی بیشتری به بازارچه‌های

مرزی دارند. روستاهای در فاصله ۱۵ کیلومتری مرز به دلیل کشاورزی بهتر وابستگی کمتری به بازارچه‌های مرزی دارند. همچنین روستاهای در فاصله ۲۵ کیلومتری مرز، به دلیل دوری از مرز کمترین تأثیر را از مرز می‌پذیرند.

شکل ۳. ارتباط فاصله از مرز روستاها با حذف قاچاق و تأثیر آن بر کیفیت زندگی

تحلیل فضایی

با توجه به شکل پایین روستاهای در فاصله نزدیک به مرز (۰-۵ کیلومتری) تأثیر بیشتری از بازارچه‌های مرزی از نظر کاهش پدیده قاچاق کالا می‌پذیرند. روستاهای در فاصله متوسط به مرز (۵-۱۵ کیلومتری) تأثیر کمتری از بازارچه‌های مرزی از نظر کاهش پدیده قاچاق کالا می‌پذیرند. این روستاها به دلیل اینکه قاچاق را به عنوان شغل دوم انجام می‌دادند، حذف این پدیده تأثیر کمتری بر زندگی آنان داشته است. روستاهای دور از مرز (۱۵-۲۵ کیلومتری) تأثیر خیلی کمتری نسبت به روستاهای نزدیک به مرز، از بازارچه‌های مرزی از نظر کاهش پدیده قاچاق کالا داشته اند.

توجه به مصاحبه‌های صورت گرفته روستاییان در روستاهای دور از مرز به ویژه جوانان روستایی در زمان قبل از تأسیس بازارچه‌های موقت به قاچاق کالا می‌پرداختند و روزانه به روستاهای نزدیک مرز برای قاچاق رت و آمد می‌کردند، ولی در روستاهای نزدیک مرز به دلیل اینکه همه مردم روستا به این کار می‌پرداختند، حذف این پدیده تأثیر بیشتری بر روستاهای این نواحی داشته است.

شکل ۴. تأثیر بازارچه‌های مرزی در کاهش پدیده قاچاق کالا با استفاده از روش درونیابی IDW

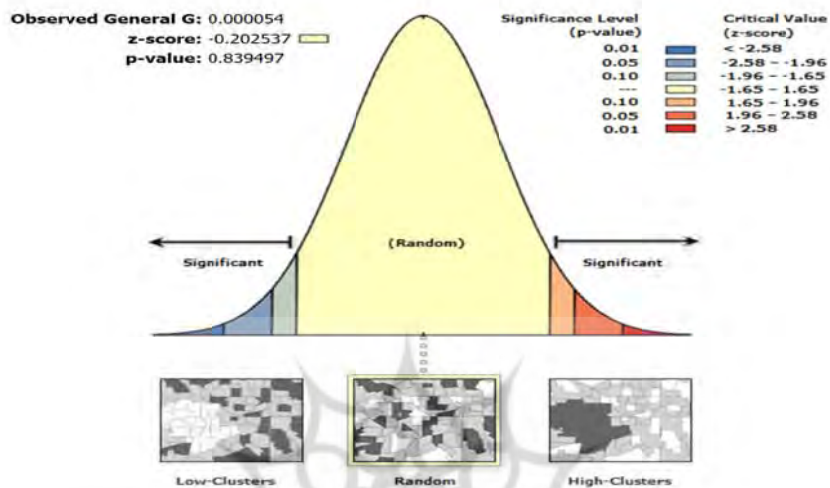
با توجه به شکل پایین بازارچه‌ها مرزی در روستاهای فاصله متوسط از مرز (۵-۱۵ کیلومتری) تأثیر بیشتری بر کیفیت زندگی آنان داشته است. روستاهای نزدیک مرز

(۵-۰ کیلومتری) با وجود فاصله کمتر از مرز و بازارچه‌های مرزی آنچنان تأثیر مثبتی بر کیفیت زندگی آنان نداشته است. به این خاطر که تنها زمینه‌ی شغلی در این روستاها از مرز و بازارچه‌های مرزی می‌باشد، که با تأسیس بازارچه‌های مرزی و کنترل شدید دولت بر مرزها آن نیز کم شده است. از طرفی دیگر در این روستاها زمین مرغوب برای کشاورزی و همچنین اشتغال در زمینه‌های دیگر نیز وجود ندارد. در روستاهای دور از مرز (۲۵-۱۵ کیلومتری) به دلیل دوری از مرز تأثیر کمتری بر کیفیت زندگی آنان داشته است، و همچنین به بیشتر این روستاها کارت مرزی تعلق نگرفته است. اما با توجه به مصاحبه‌های انجام شده از افراد در زمان قبل از تأسیس بازارچه‌ها مردم این روستاها برای فعالیت قاچاق به نواحی نزدیکتر مرز می‌رفتند و کالا وارد و صادر می‌کردند. که اکنون با وجود بازارچه‌های مرزی این فعالیت نیز کم رنگ شده است.

تأثیر بازارچه‌های مرزی بر پدیده قاچاق کالا و کیفیت ... سید علی پدیری، علیرضا دریان، سیماسعدی

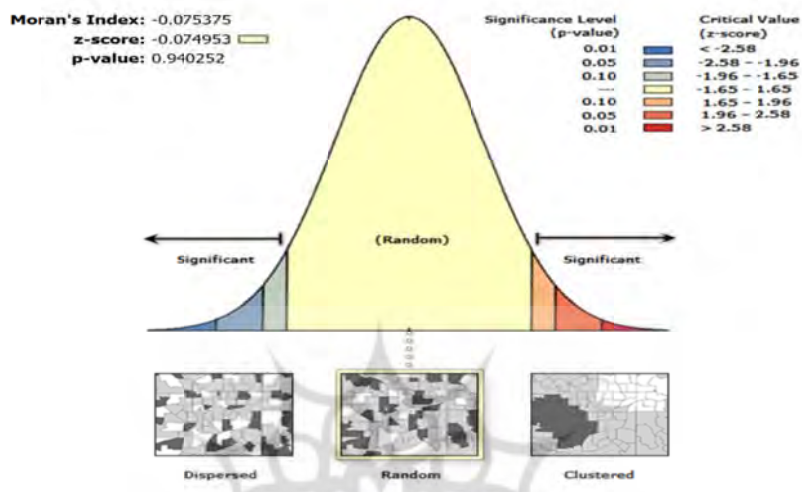

شکل ۵. تأثیر بازارچه‌های مرزی در کیفیت زندگی مناطق روستایی مرز نشین
با استفاده از روش درونیابی IDW

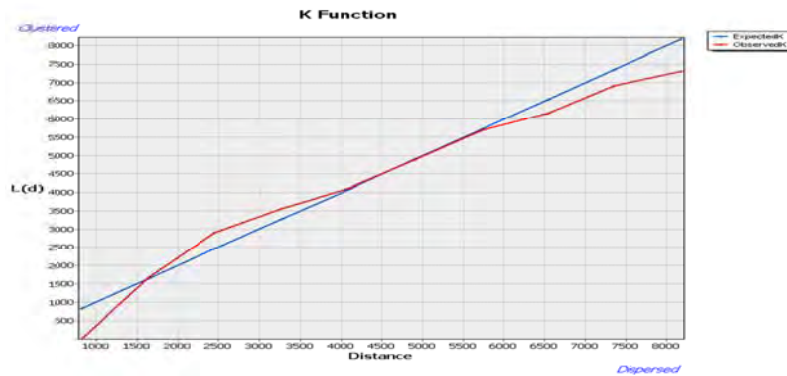
شکل ۶. تحلیل نتایج خوشه‌بندی زیاد/ کم (high/low clustering)

فرضیه صفر برای G عمومی آن است که هیچ نوع خوشه‌بندی فضایی در مقادیر خصیصه مورد مطالعه برای عوارض موجود در لایه مورد نظر ندارد. حال زمانی که مقدار امتیاز استاندارد Z بسیار بزرگ و مقدار P -Value بسیار کوچک و نزدیک به صفر باشد، آنگاه نتیجه می‌گیریم که فرضیه صفر رد می‌شود. اگر فرضیه صفر رد شود آنگاه علامت امتیاز استاندارد Z اهمیت پیدا می‌کند اگر مقدار Z مثبت باشد آنگاه نتیجه می‌گیریم که مقادیر زیاد و یا بالای خصیصه مورد مطالعه در منطقه مورد مطالعه خوشه‌بندی شده اند و برعکس. با توجه به موارد گفته شده مناطق روستایی مورد مطالعه به طور تصادفی انتخاب شده و خوشه‌بندی در این مناطق پایین می‌باشد.

شکل ۷. تحلیل نتایج گرافیکی خود همبستگی فضایی (Moran's Index)

خروجی گرافیکی تحلیل خود همبستگی فضایی نشان می‌دهد که آیا نقاط مورد مطالعه پراکنده اند و یا به صورت خوشه بندی شده هستند. با توجه به نتایج تحلیل نقاط مورد مطالعه دارای خود همبستگی فضایی نمی‌باشند. بطور کلی اگر مقدار شاخص موران نزدیک به عدد مثبت یک (۰,۱) باشد داده‌ها دارای خود همبستگی فضایی و دارای الگوی خوشه ای بوده و اگر مقدار شاخص موران نزدیک به عدد منفی یک باشد، آنگاه داده‌ها از هم گسسته و پراکنده می‌باشند. با توجه به نتایج تحلیل شاخص موران -0.075375 می‌باشد و از آنجا که مقدار آن منفی می‌باشد، می‌توانیم نتیجه بگیریم که داده‌ها دارای خود همبستگی فضایی نیستند.

شکل ۸. نتایج گرافیکی تحلیل خوشه‌ای فضایی چندفاصله‌ای
(Multi-Distance Spatial (Ripecy K Function))

هر چه منحنی نتایج مشاهده شده بالاتر از منحنی نتایج مورد انتظار باشد به معنای آن است که مشاهدات در آن فاصله خوشه بندی شده اند و برعکس هر چه منحنی نتایج مشاهده شده پایین تر از منحنی نتایج مورد انتظار باشد در آن صورت داده‌ها در آن فاصله از هم پراکنده تر هستند.

شکل ۹. نقشه تحلیل لکه‌های داغ (hot spot)
تأثیر بازارچه‌های مرزی در کاهش پدیده قاجاق کالا

با توجه به نقشه لکه‌های داغ که بر روی نقاط روستایی منطقه مورد مطالعه انجام شده است، روستای باشماق بیشترین تأثیر را از حذف پدیده قاجاق کالا داشته است. همانطور که در یافته‌های پژوهش نیز به آن اشاره شد دلیل این امر نبود زمینه لازم برای پرداختن به شغل دیگر می‌باشد که این امر باعث شد بیشتر مردم روستاهای نزدیک مرز به قاجاق بپردازند در نتیجه حذف آن بیشترین تأثیر را بر این روستاها داشته است. همچنین روستاهای بالک، درزیان و نژمار کمترین تأثیر از حذف پدیده قاجاق کالا داشته‌اند.

شکل ۱۰. نقشه تحلیل لکه‌های داغ (hot spot)

تأثیر بازارچه‌های مرزی بر کیفیت زندگی روستاییان مرزنشین

با توجه به نقشه لکه‌های داغ که بر روی نقاط روستایی منطقه مورد مطالعه انجام شده است، بیشترین تأثیر بازارچه‌های مرزی بر کیفیت زندگی روستاییان مرزنشین در روستای کانی سانان بوده است. همانطور که در یافته‌های پژوهش نیز به آن اشاره شد

دلیل این امر وجود کشاورزی مناسب در روستا و استفاده از کارت مرزی به عنوان شغل دوم می‌باشد. همچنین کمترین تأثیر بازارچه‌های مرزی بر کیفیت زندگی روستاییان مرزنشین در روستاهای مرگ و شارانی بوده است.

نتایج پژوهش

پژوهش حاضر به بررسی تأثیر بازارچه‌های مرزی بر پدیده قاجاق کالا و کیفیت زندگی روستاییان مرزنشین در دهستان‌های خاو و میرآباد، زیروار و سرکل در شهرستان مریوان پرداخته است. در این ارتباط سؤالاتی مطرح بودند که یافته‌های پژوهش به آنها پاسخ دادند. با توجه به یافته‌های تحقیق و مصاحبه‌های صورت گرفته، بازارچه‌های مرزی تا قبل از حذف قاجاق کالا تأثیر مثبتی بر کیفیت زندگی مناطق روستایی مرزنشین داشته است که بعد تأسیس بازارچه‌های موقت و از بین رفتن قاجاق بسیاری از مردم روستایی شغل خود را از دست دادند و راهکارهای جایگزین به دنبال حذف قاجاق نیز نتوانست عملکرد مطلوبی بر روستاییان مرزنشین داشته باشد. به گفته پاسخ دهندگان و نقشه‌های تحلیل فضای در نرم افزار GIS، بازارچه‌ها مرزی در روستاهای فاصله متوسط از مرز (۵-۱۵ کیلومتری) تأثیر بیشتری بر کیفیت زندگی آنان داشته است. روستاهای نزدیک مرز (۰-۵ کیلومتری) با وجود فاصله کمتر از مرز و بازارچه‌های مرزی آنچنان تأثیر مثبتی بر کیفیت زندگی آنان نداشته است. به این خاطر که تنها زمینه‌ی شغلی در این روستاها از مرز و بازارچه‌های مرزی می‌باشد، که با تأسیس بازارچه‌های مرزی و کنترل شدید دولت بر مرزها آن نیز کم شده است. از طرفی دیگر در این روستاها زمین مرغوب برای کشاورزی و همچنین اشتغال در زمینه‌های دیگر نیز وجود ندارد. در روستاهای دور از مرز (۱۵-۲۵ کیلومتری) به دلیل دوری از مرز تأثیر کمتری بر کیفیت زندگی آنان داشته است، و همچنین به بیشتر این روستاها کارت مرزی تعلق نگرفته است. اما با توجه به مصاحبه‌های انجام شده از افراد در زمان قبل از تأسیس بازارچه‌ها مردم این روستاها برای فعالیت قاجاق به

نواحی نزدیکتر مرز می‌رفتند و کالا وارد و صادر می‌کردند. که اکنون با وجود بازارچه‌های مرزی این فعالیت نیز کم رنگ شده است. لازم به ذکر است که رسمی نمودن تجارت از طریق بازارچه‌های مرزی در نواحی روستایی عملی اندیشمندانه و راهکاری مطلوب می‌باشد اما شرایط وضع موجود به گونه ای رقم خورده است که بازارچه‌های تأسیس شده در منطقه با نارسایی‌های بسیاری روبرو هستند؛ همچنان که روستاییان نیز اظهار داشتند سود اصلی فعال بودن بازارچه‌ها به افراد ثروتمند شهری می‌رسد تا روستاییان محلی و از روستاییان بیشتر در زمینه حمل بار استفاده می‌شود که دارای درآمد اندکی است.

منابع

فارسی

اسماعیل زاده، خالد (۱۳۹۱). بازارچه‌های مشترک مرزی مکانیسمی برای سالم سازی اقتصاد مناطق مرز نشین و توسعه همکاری‌های منطقه‌ای، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی سنندج، شماره اول.

فراخته، حسن (۱۳۹۱). مرز، سرمایه اجتماعی، توسعه و امنیت نواحی مرزی، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالشها و رهیافت‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

اصلانی اسلمرز، عابد (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش مرزنشینان بانه ای به قاچاق کالا (زمینه‌ها و راهکارها)، فصلنامه انتظام اجتماعی، سال هفتم، شماره دوم.

عنبری، موسی (۱۳۸۹). بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ توسعه روستایی (ماهنامه علوم اجتماعی)، دوره ۱، شماره ۲، پیاپی ۳۷، صص: ۱۴۹-۱۸۱.

غیاثوند، الهام، (۱۳۸۸). تاثیر سرمایه‌های اجتماعی بر کیفیت زندگی، فصلنامه مهندس مشاور، شماره ۴۵.

قالیباف، رمضان زاده لسبویی و یاری شگفتی؛ محمدباقر، مهدی و اسلام (۱۳۸۸). سنجش میزان رضایت ساکنان روستایی از کیفیت زندگی و آثار آن بر امنیت مناطق مرزی مطالعه موردی: بخش نوسود استان کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه، سال دوازدهم، شماره ۳، صص ۱۸۴-۱۶۳.

حسینی، سعید (۱۳۸۹). بازارچه‌ها تدبیری برای معیشت مرزنشینان کردستان، ۲۷ آذر ۱۳۸۹، هفته نامه سیروان، شماره ۶۱۶، سال دوازدهم.

زرانزاد، منصور (۱۳۹۲). برآورد حجم قاچاق کالا در ایران به روش MIMIC، مجله علمی - پژوهش سیاست گذاری اقتصادی، سال پنجم، شماره نهم.

قادر زاده، امید (۱۳۹۲). مطالعه کیفی تأثیرات بازارچه مرزی بر تداوم پدیده قاچاق، جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و چهارم، شماره سوم.

فصیحی، حبیب اله (۱۳۹۳). آینده قاچاق کالا؛ هشدار بر انحطاط شهری بانه، دوازدهمین کنگره انجمن جغرافیایی ایران با محوریت آمایش سرزمین، الگوی ایرانی اسلامی.

کهنه پوشی و عنابستانی؛ سیدهادی و علی اکبر (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین فاصله از مرز و

میزان درآمد و اشتغال در قاچاق کالا (نمونه موردی: بخش خاو و میرآباد- مریوان)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال چهارم شماره پانزدهم.

محمودی، علی (۱۳۸۳). برآورد اثر مبادلات از طریق بازارچه‌های مرزی بر درآمدهای گمرکی دولت، پژوهشگاه بازرگانی، شماره ۳۲.

نورمحمدی، خسرو (۱۳۷۱). بررسی طرح ایجاد مناطق ویژه تجارت مرزی، پایاننامه کارشناسی ارشد. تهران. دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی.

نوری، جعفر (۱۳۸۲). گسترش قاچاق در بستر نابسامان و سیاست جنایی مقابله با آن، مجله الهیات و حقوق. شماره پیاپی ۱۰. مشهد. دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

انگلیسی

- Araujo, Julia P. (2016). Taxation, credit constraints and the informal economy, *Economia* 17, pp. 43–55.
- BROWN, ALISON, (2015). Claiming the Streets: Property Rights and Legal Empowerment in the Urban Informal Economy, *World Development* Vol. 76, pp. 238–248.
- Bonomi A, Patric D, Bushnell D. Validation of the united states' version of the World Health Organization Quality of Life (WHOQOL) instrument. *Journal of Clinical Epidemiology* 2000;53: 1-12.
- Bolander, V.R. (1994). Sorensen & Luckman's basic nursing: A psychophysiologic approach (3rd ed.). Philadelphia, PA: W.B. Sanders Company.
- Cimet, G., Gencalp, N S., Keskin, G (2003). Quality of life and job satisfaction of nurses. *J Nurs Care Qual*, 18 (2), 151-158.
- Czoli, Christine D. (2014). Cigarette Packaging: Youth Perceptions of "Natural" Cigarettes, Filter References, and Contraband Tobacco, *Journal of Adolescent Health* 54 , pp. 33-39.
- Deflem, M., Henry-Turner, K (2001). Smuggling. In: Luckenbill, D., Peck, D.L. (Eds.), *Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior*. Brunner-Rutledge, Philadelphia, PA.
- Dissart, J. Deller, S. (2000). "Quality of Life in the Planning Literature". *Journal of Planning Literature*, (15): 135-161.
- Ferrans C.powers M.(1993).Quality of life hemodialysis patients.*Journal of Advanced Nursing*, Vol.41(5): 793-06.
- GOLUB, STEPHEN S, (2009). National Trade Policies and Smuggling in Africa: The Case of The Gambia and Senegal, *World Development* Vol. 37, No. 3, pp. 595–606.
- Gathmann, Christina, (2008). Effects of enforcement on illegal markets:

- Evidence from migrant smuggling along the southwestern border, *Journal of Public Economics* 92 , pp. 1926–1941.
- Gillespie, Kate, (2013). Counterfeit Smuggling: Rethinking Paradigms of Diaspora Investment and Trade Facilitation, *Journal of International Management* 19, pp 66–81.
- Keles, Rusen, (2012). The Quality of Life and the Environment Asia Pacific International Conference on Environment-Behavior Studies, Salamis Bay Conti Resort Hotel, Famagusta, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 35, 23 – 32.
- Medel, Monica, (2015). Mexico's drug networks: Modeling the smuggling routes towards the United States, *Applied Geography* ,(60): 240-247.
- Myers Dowell (1987) " Community- Relevant Measurmant Of Quality Of Life " U.S.A. : *Urban Affairs Quarterly*, Vol. 23 No. 1.
- Niebuhr, Annektrin,(2002). Integration Effects in Border Regions – A Survey of Economic Theory and Empirical Studies, *Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv (HWWA) Hamburg Institute of International Economics*.
- Patrik Vesan, (2011) , *Quality of Life in Europe, Conceptual approaches and empirical definitions*.
- chneider, Friedrich (2005). *Shadow Economies Around the World: What Do We Really Know?*, *European Journal of Political Economy*, Vol. 21.
- Tamura, Yuji (2010), *Migrant smuggling. Journal of Public Economics* 94. pp. 540–548.
- Zapf, W. (1984). *Individuelle Wohlfahrt: Lebensbedingungen und wahrgenommene Lebensqualita"t [Individual welfare: Living conditions and noticed quality of life]*. In W. Glatzer & W. Zapaf (Eds.), *Lebensqualita"t in der Bundesrepublik. Objektive Lebensbedingungen und subjektives Wohlempfinden* (pp. 13–26). Campus: Frankfurt am Main.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی